

УДК 82.02

О. В. Джежелей

кандидат педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії та методики викладання
філологічних дисциплін у початковій школі
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди

А. А. Ємець

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики викладання
філологічних дисциплін у початковій школі
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди

О. М. Коваленко

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики викладання
філологічних дисциплін у початковій школі
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЧИТАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ВАЖЛИВА ПЕРЕДУМОВА ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розглядається проблема формування професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів в умовах сьогодення. Розкрито роль і значення педагогічної практики в становленні педагога. На основі даних багаторічних досліджень, здійснюваних співробітниками лабораторії методичного забезпечення безперервної системної освіти, школа – вищий навчальний заклад Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, визначено найбільш проблемні місця в загальній підготовці майбутніх учителів, що негативно впливають на формування їхньої професійної компетентності. Серед них особливе занепокоєння викликають: низький рівень читацької культури, відсутність власного позитивного читацького досвіду, недостатній рівень сформованості навички виразного читання перед аудиторією, читання без урахування жанрових особливостей твору, недостатнє розуміння смислу, невміння оцінити описаний випадок і передати голосом характер героїв, що не дозволяє слухачам уявити і зрозуміти описані події.

У статті описано експериментальні пошуки ефективних шляхів усунення виявлених недоліків, окреслено перспективні напрями організації педагогічної практики студентів у межах експериментального проекту «Школа професійного зростання (День у школі)», метою якого є перехід на якісно новий рівень фахової підготовки майбутніх вчителів початкової школи. Визначено чинники, що впливають на професійне зростання студентів: впровадження трьохрівневої системи взаємодії учасників проекту: викладач – тьютор – студенти молодших курсів; дотримання єдиної стратегії всіма учасниками проекту; забезпечення оптимальної мотивації студентів; систематичність проведення практики; демонстрація викладачами привабливого зразка взаємодії з книгою і дітьми; ретельний контроль викладачів за роботою студентів із наданням регулярних консультацій; забезпечення взаємонавчання внаслідок відвідування й обговорення уроків, проведених студентами; створення достатнього фонду якісної дитячої літератури; наявність базових шкіл і вчителів, зацікавлених у реалізації проекту.

Ключові слова: майбутні вчителі початкових класів, професійна компетентність, педагогічна практика, читацька підготовка, експериментальний проект.

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних завдань підготовки вчителя початкової школи є формування його професійної компетентності як сформованої системи «професійних знань і вмінь, ... і педагогічних здібностей, ціннісних орієнтацій, стилю спілкування, необхідних для якісного виконання педагогічної діяльності» [1, с. 53]. Однак, як свідчать результати опитування керівників шкіл,

рівень фахової підготовки випускників педагогічних освітніх закладів різного ступеня акредитації не відповідає потребам сьогодення. Особливе занепокоєння викликає недостатня сформованість у майбутніх учителів початкових класів практичних умінь роботи з учнями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню сутності компетентностей учите-

лів та особливостям їх набуття присвячені роботи Г. Вайлера, Н. Кузьміної, А. Маркової, М. Розова та ін.

Особливе місце в підготовці вчителя займає педагогічна практика. Її значення та роль у професійному становленні майбутнього педагога висвітлювалися в дослідженнях М. Євтуха, І. Зязюна, І. Ісаєва, Н. Кузьміної, В. Сластьоніна, Л. Спіріна та ін. Проблема ефективної організації практики в педагогічних ВНЗ присвячено праці М. Букача, В. Гриньової, О. Лавриненко, І. Пальшкової, Т. Полякової, Л. Хомич, О. Щербакова та ін.

Практика розглядається як один із важливих показників рівня готовності студента до педагогічної діяльності. Саме під час практики студент може зрозуміти, чи не помилився він у виборі професії.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення оптимальних умов для організації педагогічної практики, спрямованої на забезпечення цілеспрямованого професійного зростання студентів – майбутніх учителів початкової школи упродовж усього терміну навчання у вищому педагогічному закладі освіти.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні доведеним є той факт, що доцільно організована практика, її безпосередній зв'язок із теорією є одним з основних шляхів покращення фахової підготовки педагогічних кадрів. Однак, на жаль, традиційні підходи до проведення педагогічної практики не дозволяють забезпечити належний рівень професійної компетентності вчителів нового типу. Тому нагальною потребою сучасної освіти є пошук нових форм організації та проведення практики.

Саме тому в 2016 році на факультеті початкового навчання Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди було запроваджено експериментальний проект «Школа професійного зростання (День у школі)», мета якого – перехід на якісно новий рівень фахової підготовки. На відміну від традиційних форм проведення педагогічної практики, яка на перших двох курсах носить пропедевтичний і пасивний характер, і тільки на 3 і 4 – тривалий і активний, експеримент передбачав реалізацію діяльницького підходу і залучення студентів, починаючи з першого курсу, до професійно орієнтованої взаємодії з дітьми.

Оскільки в діяльності вчителя початкових класів особливе місце займає робота з дитячою книгою, а саме цей напрямок у власному досвіді сучасних студентів практично відсутній, то в процесі підготовки програми практики пріоритетним було визначено формування читацької культури шляхом упровадження занять із дитячою книгою. Саме тому до участі в проекті були залучені співробітники лабораторії методичного забезпечення безперервної системної освіти «школа – ВНЗ» та науково-консультативного центру читання та дитячої книги ХНПУ імені Г.С. Сковороди.

Першочерговим завданням проекту було визнано формування в студентів першого курсу навички виразного педагогічного читання творів художньої літератури, умінь спілкування з дитячою аудиторією щодо прочитаних творів. Обрання такої мети пов'язане з результатами багаторічних досліджень мовленнєвих і читацьких умінь студентів, які тільки починають навчання на факультеті. Співробітниками лабораторії впродовж останніх 15 років накопичено й узагальнено наукові дані, що дозволяють визначити в підготовці майбутніх учителів найбільш проблемні місця, які в подальшому впливатимуть на їхню професійну компетентність. Серед них найбільше занепокоєння викликають:

1. Низький рівень читацької культури (обмежений читацький кругозір, наявність великої кількості помилок у записі прізвищ письменників, фіксація заголовку твору без зазначення його автора) [2].

2. Відсутність позитивного читацького досвіду (значна частина студентів зізнається, що не люблять читати в дитинстві), що є суттєвою перешкодою для формування в молодших школярів інтересу до читання.

3. Недостатній рівень сформованості навички виразного читання перед аудиторією, що негативно позначається на бажанні учнів слухати, а потім самостійно перечитувати твори. Опитування студентів показало відсутність кореляції між самооцінкою й зовнішнім оцінюванням. Практично всі респонденти були впевнені в тому, що вони спроможні читати виразно, що це нескладне вміння. Однак результати перших занять показали, що майже 90% першокурсників мають ті чи інші недоліки в умінні читати вголос твори дитячої літератури, а саме: занадто швидкий темп читання, що ускладнює сприйняття; недостатня гучність голосу, певна млявість і монотонність; наявність орфоепічних помилок, пов'язаних із білінгвізмом; проблеми логопедичного характеру. Але головний недолік – це читання без урахування жанрових особливостей твору, недостатнє розуміння смислу, невміння оцінити описаний випадок і передати голосом характер героїв, що не дозволяє слухачам уявити і зрозуміти описані події.

Із метою усунення зазначених недоліків і забезпечення активної практики виразного читання перед аудиторією в межах експериментального проекту «Школа професійного зростання (День у школі)» була розпочата систематична робота за участю тьюторів – старшокурсників або магістрантів. Звичайно, до такої роботи могли бути залучені тільки студенти з високим рівнем відповідальності та професійної готовності. Як показала практика, продуктивним є керівництво одним тьютором групи з 5-6 студентів-першокурсників. Тьютори отримували програму читання і після консультацій із викладачами здійснювали контроль за підготов-

кою першокурсників. Такий вид роботи виявився надзвичайно корисним для студентів як молодших курсів, так і старших, оскільки в такий спосіб кожен мав можливість отримати цінний досвід практичної роботи з дитячою книгою та усунути прогалини у власній читацькій підготовці.

Під час реалізації експериментального проекту відбулася апробація різноманітних форм тьюторської взаємодії старших курсів із молодшими, а саме:

2016–2017 навч. рік (II семестр) – основні учасники: студенти першого курсу та тьютори-магістранти 5 курсу. Завдання магістрантів полягало в підготовці першокурсників до виразного читання творів дитячої літератури перед учнями. Тьютори навчалися оцінювати студентів молодших курсів, попереджати й виправляти мовленнєві помилки.

2017–2018 навч. рік (I семестр) – основні учасники: студенти першого курсу, тьютори-магістранти 5 і 6 курсів. Тьютори 6 курсу, спираючись на набутий досвід, допомагали п'ятикурсникам здійснювати керівництво роботою першокурсників. На цьому етапі впровадження експериментального проекту було уточнено перелік творів для читання дітям.

2017–2018 навч. рік (II семестр) – основні учасники: студенти 2 курсу та тьютори-магістранти 5 курсу. Педагогічне зростання другокурсників забезпечувалося завдяки тому, що, маючи досвід виразного читання творів дитячої літератури, вони використовували підготовлені фахівцями розробки занять і проводили уроки позакласного читання. Результатом такої роботи стало те, що частина професійно орієнтованих другокурсників оволоділа на практичному рівні методикою проведення уроків позакласного читання.

2018–2019 навч. рік (I семестр) – основні учасники: студенти першого курсу та тьютори-студенти 4 курсу. Студенти 4 курсу, озброєні знаннями з різних методик, під керівництвом досвідчених фахівців здійснювали розробку і проведення уроків позакласного читання, а також готували першокурсників до виразного читання художніх творів перед дитячою аудиторією.

Реалізація експериментального проекту «День у школі» стала можливою завдяки плідній співпраці викладачів університету з педагогічними колективами загальноосвітніх шкіл міста Харкова (ХЗШ № 10, ХЗШ № 36, ХЗШ № 56, ліцей «Професіонал»).

Висновки і пропозиції. Результати трирічної роботи дають можливість визначити суттєві чинники, що впливають на продуктивність професійного зростання студентів:

- упровадження трьохрівневої системи взаємодії учасників проекту: викладач – тьютор – студенти молодших курсів;
- дотримання єдиної стратегії всіма учасниками проекту;
- забезпечення оптимальної мотивації студентів.
- систематичність проведення практики;
- демонстрація викладачами привабливого зразка взаємодії з книгою і дітьми;
- ретельний контроль викладачів за роботою студентів із наданням регулярних консультацій;
- забезпечення взаємонавчання внаслідок відвідування й обговорення уроків, проведених студентами;
- створення достатнього фонду якісної дитячої літератури;
- наявність базових шкіл і вчителів, зацікавлених у реалізації проекту.

Експериментальний проект «Школа професійного зростання (День у школі)» триває, пошук ефективних шляхів формування читацької культури майбутніх учителів початкових класів продовжується, але вже сьогодні можна констатувати перспективність обраного напрямку.

Список використаної літератури:

1. Тевлін Б.Л. Професійна підготовка вчителів. Х.: Видав. група «Основа», 2006. 192 с.
2. Дьякова Ю.С. Изучение некоторых особенностей читательской культуры студентов // Методика навчання: проблеми і пошуки: Збірник наукових праць. Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2012. Вип. 5. С. 14–21.

Dzhezhelei O., Yemets A., Kovalenko O. Improving the level of the reading culture as an important condition of the professional growth of the future primary school teacher

The article deals with the problem of the professional competence formation of the future primary school teachers under the modern conditions. It reveals the role and importance of teaching practice in the formation of a teacher. The most problematic issues in the general training of future teachers, which adversely affect the formation of their professional competence, are identified on the basis of the data of many years' research carried out by the staff of the laboratory of methodological support of continuous system education school – higher educational establishment of the Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Skovoroda. Among them, particular concern is caused by: low level of reading culture, the absence of personal positive reading experience, insufficient level of formation of the skills of expressive reading in front of the audience, reading without considering the genre features of the work, insufficient understanding of meaning, inability to assess the described situation and show the character of the heroes by means of the voice, that does not allow the listeners to imagine and understand the described events.

The article describes the experimental search for effective ways to eliminate the identified shortcomings, outlines the perspective directions of the organization of the teaching practice of the students within the framework of the pilot project "School of Professional Development (Day in School)", the purpose of which is the transition to a qualitatively new level of professional training of future primary school teachers. The article determines the factors that influence the professional growth of students: introduction of a three-level system of interaction between project participants: lecturer – tutor – junior students; following a single strategy by all participants of the project; assurance of optimal student motivation; systematic practice; demonstration of an attractive sample of interaction with the book and children by the teachers; thorough lecturer control of the work of students with the availability of regular consultations; provision of mutual learning as a result of attending and discussing the lessons held by the students; creation of a sufficient high-quality children's literature fund; availability of basic schools and teachers interested in project implementation.

Key words: *future primary school teachers, professional competence, teaching practice, reader training, experimental project.*